

Identifying the Capacities for Implementing Strategies of Public Participation in the Economy from the Perspective of Ayatollah Khamenei

Alireza Shirouyeh Sefat

Master's degree in Islamic Studies and Financial Management, Imam Sadeq University, Tehran, Iran (Corresponding author).

Alirezashirouyeh@isu.ac.ir

0000-0000-0000-0000

Sina Fereydooni

Assistant Professor of Management, Imam Hussein University, Faculty of Social and Cultural Sciences, Tehran, Iran.

Sina.fereydooni@gmail.com

0000-0000-0000-0000

Mohsen Shoorideh

Master's degree in Islamic Studies and Economics, Imam Sadeq University, Tehran, Iran.

M.shoorideh@isu.ac.ir

0000-0000-0000-0000

Abstract

The economic system constitutes one of the principal foundations of the social system, and since the early 2000s Ayatollah Khamenei has placed particular emphasis on the role of the people in the economy and the necessity of realizing a “Resistance Economy.” Under current conditions, in which the country faces extensive sanctions and economic constraints, reliance on popular capacities and the strengthening of domestic production have acquired heightened significance. Accordingly, leveraging public participation in economic processes—identified as one of the central axes of his statements—forms the basis of this study. The objective of the research is to identify the strategies and capacities for public participation in the economy based on Ayatollah Khamenei’s thought. To this end, an exploratory thematic analysis method was employed. His speeches and statements were examined through inductive qualitative content analysis in three stages: open coding, axial coding, and selective coding. The findings indicate that, from Ayatollah Khamenei’s perspective, public economic participation constitutes a multidimensional and systematic approach whose realization requires a reconfiguration of the roles of both the people and the state within the economic sphere. The research results can be articulated through several principal axes: strengthening the private sector; revising and reforming governmental policies and approaches toward public participation; diversifying the arenas of economic participation; clarifying the roles and normative obligations of individual citizens; redefining the duties of the state in economic participation; improving the state’s cross-sectoral and strategic interventions; and enhancing sector-specific interventions within the economic domain. On this basis, Ayatollah Khamenei’s statements provide a roadmap for the popularization of the economy and for increasing the country’s economic resilience.

Keywords: Popularization of the economy; Public participation in the economy; Resistance Economy; Exploratory thematic analysis; Ayatollah Khamenei.

مقاله پژوهشی**شناسایی ظرفیت‌های پیاده‌سازی راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای****علیرضا شیرویه صفت**کارشناسی ارشد رشته معارف اسلامی و مدیریت مالی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
Alirezashirouyeh@isu.ac.ir ID 0000-0000-0000-0000**سینا فریدونی**استادیار مدیریت، دانشگاه امام حسین (ع)، دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی، تهران، ایران.
Sina.fereydooni@gmail.com ID 0000-0000-0000-0000**محسن شوریده**کارشناسی ارشد رشته معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.
M.shoorideh@isu.ac.ir ID 0000-0000-0000-0000**چکیده:**

نظام اقتصادی یکی از پایه‌های اصلی نظام اجتماعی است و آیت‌الله خامنه‌ای از اوایل دهه ۱۳۸۰ به‌طور ویژه بر نقش مردم در اقتصاد و ضرورت تحقق اقتصاد مقاومتی تأکید کرده‌اند. در شرایط کنونی که کشور با تحریم‌های گسترده و محدودیت‌های اقتصادی روبه‌رو است، اتکا به ظرفیت‌های مردمی و تقویت تولید داخلی اهمیتی دوچندان یافته است. از این رو، بهره‌گیری از مشارکت مردم در فرایندهای اقتصادی به‌عنوان یکی از محورهای اساسی بیانات ایشان، مبنای این پژوهش قرار گرفته است. هدف پژوهش، شناسایی راهبردها و ظرفیت‌های مشارکت مردم در اقتصاد بر اساس اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای است. بدین منظور از روش تحلیل مضمون اکتشافی استفاده شد و سخنرانی‌ها و بیانات ایشان با بهره‌گیری از تحلیل محتوای کیفی استقرایی در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که مشارکت اقتصادی مردم از منظر آیت‌الله خامنه‌ای یک رویکرد چندبعدی و نظام‌مند است و تحقق آن نیازمند بازآرایی نقش مردم و دولت در عرصه‌های اقتصادی است. نتایج پژوهش در قالب چند محور اصلی قابل تبیین است: تقویت بخش خصوصی، بازنگرایی و اصلاح سیاست‌ها و رویکردهای دولت نسبت به مشارکت مردم، تنوع‌بخشی به عرصه‌های مشارکت اقتصادی، تبیین نقش‌ها و بایسته‌های فردی شهروندان، بازتعریف وظایف دولت در مشارکت اقتصادی، بهبود مداخلات فرابخشی و راهبردی دولت و ارتقای مداخلات بخشی در حوزه اقتصاد. بر این اساس، بیانات آیت‌الله خامنه‌ای نقشه راهی برای مردمی‌سازی اقتصاد و افزایش تاب‌آوری اقتصادی کشور ارائه می‌کند.

واژگان اصلی: مردمی‌سازی اقتصاد، مشارکت مردم در اقتصاد، اقتصاد مقاومتی، تحلیل مضمون اکتشافی، آیت‌الله خامنه‌ای.

دسترسی به مقالات نشریه علمی مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی

Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

Doi: 10.22034/firsj.2025.553255.1186

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب‌امتیاز نشریه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

اقتصاد، یکی از بنیادی‌ترین عرصه‌های حیات اجتماعی است که ضعف یا ناتوانی در آن می‌تواند سایر ابعاد جامعه را نیز تحت تأثیر قرار دهد. در دهه‌های اخیر، فشارهای خارجی بر اقتصاد ایران در قالب «جنگ اقتصادی» شکل‌گیری یافته و به یکی از مهم‌ترین ابزارهای نظام سلطه برای تضعیف توان داخلی تبدیل شده است. در واکنش به این وضعیت، آیت‌الله خامنه‌ای سیاست‌های کلی «اقتصاد مقاومتی» را ابلاغ کردند؛ سیاست‌هایی که در آن نقش مردم به‌عنوان موتور اصلی فعالیت اقتصادی و عامل تعیین‌کننده در ایجاد تاب‌آوری اقتصادی، به‌صراحت مورد تأکید قرار گرفته است.

نکته محوری در بیانات ایشان آن است که اقتصاد مقاومتی بدون حضور فعال مردم قابلیت تحقق ندارد. ایشان مکرراً بیان کرده‌اند که هر جا مردم وارد میدان شده‌اند، پیشرفت حاصل شده است؛ اما در حوزه اقتصاد، ساختارها و سازوکارهای مشارکت مردم به‌درستی طراحی نشده‌اند. از این‌رو مسئله اصلی این پژوهش از اینجا نشأت می‌گیرد که علیرغم تأکید مستمر آیت‌الله خامنه‌ای، هنوز مدل شفاف و نظام‌مند برای مشارکت مردم در اقتصاد ایران تعریف نشده و راهبردهای اجرایی آن نیز تبیین نشده است.

مرور تاریخی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای نشان می‌دهد که طرح موضوع «مشارکت مردم در اقتصاد» از اوایل دهه ۱۳۸۰ آغاز و پس از ابلاغ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی (۱۳۹۲)، به‌صورت هدفمند و پررنگ‌تر دنبال شده است. در این بیانات، محورهای راهکارهای متعددی همچون توسعه تعاونی‌ها، شرکت‌های کوچک، کارآفرینی محلی، صنایع دستی و کارهای خانگی، شرکت‌های دانش‌بنیان، مشارکت در تولید و همچنین نقش دولت در تسهیل، زمینه‌سازی و نظارت مطرح شده است. با این‌حال، این محورها هنوز تبدیل به «راهبردهای قابل اجرا» نشده‌اند و فاصله قابل‌توجهی میان بیانات سیاستی و سازوکارهای اجرایی وجود دارد. این خلأ نظری و عملی، ضرورت انجام پژوهش حاضر را روشن می‌سازد.

بنابراین، مسئله پژوهش این است که:

ساختارها، الزامات و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد — آن‌گونه که در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای مطرح شده است — کدام‌اند و چگونه می‌توان آن‌ها را به صورت قابل اجرا تبیین کرد؟

بر این اساس، هدف اصلی پژوهش عبارت است از:

احصاء، تبیین و طبقه‌بندی راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد بر اساس بیانات و اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای و تحلیل ظرفیت‌های اجرایی آن‌ها از منظر خبرگان.

در راستای این هدف، پژوهش سه سؤال پژوهشی زیر را دنبال می‌کند:

بر اساس بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، مؤلفه‌ها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد چیست؟

هر یک از این راهبردها چه ظرفیت‌ها، الزامات و پیش‌نیازهایی برای پیاده‌سازی در

ساختار اقتصادی کشور دارند؟

از دیدگاه خبرگان اقتصادی، چه موانع، محدودیت‌ها و فرصت‌هایی برای تحقق

مشارکت مردم در اقتصاد وجود دارد؟

پاسخ به این سؤالات می‌تواند بستر لازم برای تدوین سیاست‌های اجرایی و

عملیاتی‌سازی مردمی‌سازی اقتصاد را فراهم سازد و شکاف موجود میان بیانات کلان و

نحوه اجرا را کاهش دهد.

اهمیت و ضرورت پژوهش

اقتصاد از بنیادی‌ترین عوامل توسعه و ارتقای جوامع است و سطح پیشرفت اقتصادی،

شاخصی تعیین‌کننده در سنجش اقتدار، استقلال و توان رقابتی کشورها به شمار می‌آید

(الحداد و کاتنور، ۲۰۱۶). در دهه‌های اخیر، ایران با تحریم‌های گسترده و فشارهای

اقتصادی روبه‌رو بوده که این شرایط، لزوم تقویت پایه‌های اقتصاد داخلی و توجه به

الگوی «اقتصاد مقاومتی» را افزایش داده است. آیت‌الله خامنه‌ای در این چارچوب بر

ضرورت تکیه بر ظرفیت‌های ملی، مردمی‌سازی اقتصاد و نقش‌آفرینی مستقیم مردم در

فرایندهای تولید و فعالیت‌های اقتصادی تأکید کرده‌اند.

با وجود این تأکیدات، خلأ مهمی در حوزه نظری و سیاست‌گذاری وجود دارد: هر چند در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای محورهای متعددی درباره نقش مردم در اقتصاد مطرح شده، اما راهبردهای مشخص، سازوکارهای اجرایی و ظرفیت‌های لازم برای پیاده‌سازی این رویکرد به‌صورت نظام‌مند شناسایی و تبیین نشده‌اند. از این‌رو فاصله‌ای میان سطح گفتمانی (بیانات و ابلاغ سیاست‌ها) و سطح عملیاتی (برنامه‌ریزی و اجرا) مشاهده می‌شود. این خلأ دقیقاً همان نقطه‌ای است که انجام پژوهش حاضر را ضروری می‌سازد. بر این اساس، اهمیت این پژوهش در آن است که تلاش می‌کند راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد را بر اساس بیانات آیت‌الله خامنه‌ای استخراج، طبقه‌بندی و تحلیل کرده و ظرفیت‌های لازم برای پیاده‌سازی آن‌ها را شناسایی کند. چنین تبیینی می‌تواند به سیاست‌گذاران کمک کند تا مسیرهای عملی مشارکت مردم را به‌صورت روشن‌تر طراحی کرده و فاصله موجود میان «سیاست‌های کلان» و «برنامه‌های اجرا» را کاهش دهند. بر همین اساس، سؤال اصلی پژوهش به‌صورت زیر بازتعریف می‌شود: راهبردها و ظرفیت‌های پیاده‌سازی مشارکت مردم در اقتصاد از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای چیست و چگونه می‌توان آن‌ها را در ساختار اقتصادی کشور عملیاتی کرد؟

ادبیات نظری

مفهوم مشارکت

از نظر لغوی، مشارکت کلمه‌ای عربی و از باب مفاعله است و معادل فارسی آن، همیاری و همراهی است. معادل انگلیسی آن Participation است که مفهوم با همدیگر عمل کردن، بر عهده گرفتن، سهمی از چیزی بردن و عمل متقابل اجتماعی را می‌رساند. از نظر مفهومی، از مشارکت تعاریف متعددی به‌عمل آمده است. عده‌ای عمل مشارکت را در سه معنی زیر بکار می‌برند:

- ۱) همکاری کردن یا شرکت داشتن در کاری؛
- ۲) سهم داشتن در چیزی؛
- ۳) شریک بودن در اداره اموری مانند کسب‌وکار. نوع اخیر برخلاف دو نوع دیگر نیازمند تعقیب اهداف یکسان است (مارکولو، ۲۰۰۰).

فرهنگ انگلیسی آکسفورد مشارکت را به‌عنوان عمل یا واقعیت شرکت کردن، بخشی از چیزی را داشتن یا تشکیل دادن دانسته است (حسن‌نژاد، ۱۳۹۵).

مشارکت از نظر سطح (خرد، میانی، کلان)، از نظر انواع، برحسب انگیزه‌های ایجاد آن (درون‌زا، برون‌زا)، برحسب چگونگی دخالت مردم (مستقیم، غیرمستقیم)، برحسب سطوح فراگیری (محلی، منطقه‌ای، ملی)، برحسب کیفیت همکاری مردم (طبیعی، خودانگیخته، داوطلبانه، برانگیخته، تحمیلی یا اجباری)، برحسب سطوح اجرایی و محتوی عملکردی (بهره‌مندی خدمات، ارزیابی خدمات، ارائه پیشنهاد، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت)، برحسب موضوع و قلمرو اجرایی (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی) حائز اهمیت است (سعیدی، ۱۳۸۲).

جدول ارائه‌شده نیز نشان می‌دهد که مشارکت از منظر اندیشمندان معاصر بیشتر ناظر بر توانمندسازی، قدرت چانه‌زنی، مداخله آگاهانه، تصمیم‌گیری و اثرگذاری اجتماعی و اقتصادی است.

جدول ۱. انواع تعریف مشارکت

نویسنده	تعریف مشارکت
چانگ، ۲۰۱۱	مشارکت شهروندی توزیع قدرتی است که سبب می‌شود که امکان مشارکت شهروندان محروم از مزایای اقتصادی و اجتماعی در فرایند اقتصادی و سیاسی ممکن شود و از مزایای جامعه بهره‌مند شود
لئو، ۲۰۱۱	توانمندسازی افراد و گروه‌ها به همراه قدرت چانه‌زنی برای نشان دادن علایق و برنامه‌ریزی به سمت رسیدن به قدرت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است
لئو، ۲۰۱۱	هرگونه فعالیتی، توسط فرد یا اجتماعی که خط‌مشی زندگی جمعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.
خداوردی، ۱۳۸۴	مشارکت فرایندی از مداخله اجتماعی خلاق به‌وسیله افرادی که به تعیین و برآورده ساختن نیازهای خود علاقه‌مندند
بابایی، ۱۳۸۸	مشارکت یعنی شرکت افراد در تصمیم‌گیری، اجرا، ارزشیابی و تقسیم منافع حاصل از یک پروژه
حسینی، ۱۳۸۷	مشارکت مردمی به معنی گردهمایی و تشکل آگاهانه و خودجوش جمعی از شهروندان ساکن در یک محدوده به‌منظور بهبود وضعیت زندگی به شیوه‌ای

نویسنده	تعریف مشارکت
	غیرانتفاعی و بر اساس آگاهی‌های فردی و جمعی آن‌ها در کلیه مراحل تهیه طرح، نظارت و اجرا است.
خوانساری و نیل‌فروشان، ۱۳۹۹	بروز واقعی مشارکت در جمع روی می‌دهد و در جمع بازتاب می‌یابد.

منبع: یافته‌های محقق

با گذشت بیش از سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، اثبات کارآمدی نظام اسلامی در عرصه‌های مختلف، به‌ویژه اقتصاد، ضرورتی حیاتی دارد. باوجود پیشرفت‌ها، برخی عرصه‌ها از سوی نهادهای حاکمیتی (اجرایی، تقنینی و قضایی) کمتر مورد توجه قرار گرفته یا پاسخ مناسب دریافت نکرده‌اند. حل این مسائل بدون مشارکت گسترده مردم ممکن نیست، زیرا دولت به‌تنهایی توان مالی و اجرایی کافی ندارد. تجربه کشورهای دیگر نیز نشان می‌دهد که ساماندهی و نهادینه‌سازی مشارکت مردم از طریق سازوکارهای گوناگون، راهی مؤثر برای پیشرفت است، هرچند این امر ممکن است برای برخی مدیران در نظام حکمرانی چالش‌ها و دغدغه‌هایی به همراه داشته باشد.

ابعاد نظری مرور شده نشان می‌دهد که «مشارکت» مفهومی چندبعدی و فراتر از صرف حضور یا همکاری است؛ بلکه شامل قدرت اثرگذاری مردم در تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و بهره‌مندی از نتایج اقتصادی است. این نگاه مبنای تحلیل راهبردهای مشارکت در اقتصاد از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای قرار می‌گیرد.

مشارکت مردم در اقتصاد

با گذشت بیش از سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، اثبات کارآمدی نظام اسلامی در عرصه‌های مختلف، به‌ویژه اقتصاد، ضرورتی حیاتی دارد. با وجود پیشرفت‌ها، برخی عرصه‌ها از سوی نهادهای حاکمیتی (اجرایی، تقنینی و قضایی) کمتر مورد توجه قرار گرفته یا پاسخ مناسب دریافت نکرده‌اند. حل این مسائل بدون مشارکت گسترده مردم ممکن نیست، زیرا دولت به‌تنهایی توان مالی و اجرایی کافی ندارد. تجربه کشورهای دیگر نیز نشان می‌دهد که ساماندهی و نهادینه‌سازی مشارکت مردم از طریق سازوکارهای

گوناگون راهی مؤثر برای پیشرفت است، هرچند این امر ممکن است برای برخی مدیران در نظام حکمرانی چالش‌ها و دغدغه‌هایی به همراه داشته باشد.

رویکرد مشارکت مردمی می‌تواند پاسخی پایدار برای حل بسیاری از مسائل بی‌پاسخ کشور باشد. یکی از مهم‌ترین حوزه‌های نیازمند این مشارکت، عرصه اقتصاد است که با مشکلاتی چون بیکاری، رکود، ضعف تولید داخلی و الگوی نادرست مصرف روبه‌روست. شرایط کنونی یک فرصت خط‌مشی حیاتی برای بهره‌گیری از ظرفیت مردم در اقتصاد ایجاد کرده است. توجه به اقتصاد مردم‌محور نه تنها تحقق آرمان‌های بلندمدت انقلاب را ممکن می‌سازد، بلکه با افزایش تعهد و اعتماد به نفس ملی، زمینه رقابت جهانی و مقابله با دشمنان را فراهم می‌کند؛ بنابراین، نقش‌آفرینی مردم در اقتصاد ضرورتی فوری و راهی برای دستیابی به پویایی و پیشرفت کشور است.

مشارکت دارای سطوح مختلفی است در واقع «مشارکت» حلقه اتصال روابط میان بخش دولتی، بخش خصوصی و بخش مردمی است که در عین تأمین منافع خاص، هدف مشترکی را تأمین می‌کند و به تحقق آن سرعت می‌بخشد. سطوح مشارکت با توجه به نوع طرح و زمینه‌سازی‌های اجتماعی و مدیریتی در سطح‌های زیر تعریف می‌شود: مشارکت در تصمیم‌سازی، مشارکت در تصمیم‌گیری، مشارکت در سرمایه‌گذاری، مشارکت در اجرا، مشارکت در سنجش و بازنگری (علوی، ۱۳۷۹).

بر اساس ادبیات نظری و مفهومی، مشارکت اقتصادی زمانی مؤثر است که مردم از مرحله تصمیم‌سازی تا اجرا و نظارت در فرآیندها دخیل باشند؛ بنابراین، برای تحلیل دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای نیز باید مشارکت اقتصادی را به‌عنوان یک الگوی حکمرانی مشارکتی در نظر گرفت، نه صرفاً همکاری مردم با دولت محدود دانست.

مردمی‌سازی اقتصاد و اقتصاد مقاومتی

در دکترین اقتصاد مقاومتی نکاتی وجود دارد که می‌توان آن‌ها را به‌عنوان مبانی نظری اقتصاد مقاومتی بیان نمود. بر این اساس می‌توان گفت که الگوی نظری استراتژی کلان اقتصاد مقاومتی در اقتصاد اسلامی بر اساس دکترین آیت‌الله خامنه‌ای بر چهار پایه اصلی

شامل: ۱- درونزا (و برون‌نگر) بودن ۲- دانش‌بنیان بودن ۳- مردمی بودن ۴- عدالت‌محور بودن استوار است (پیغامی، ۱۳۹۳).

مردمی کردن اقتصاد، حمایت از تولید، مدیریت منابع ارزی، مدیریت مصرف، اقتصاد دانش‌بنیان، کاهش وابستگی به نفت، حرکت بر اساس برنامه و پرهیز از سیاست‌های خلق‌الساعه و اقتصاد کارآفرینی از ارکان اقتصاد مقاومتی در تعبیر بیان شده از سوی آیت‌الله خامنه‌ای است (پیغامی، ۱۳۹۳) که مردمی شدن اقتصاد از سوی ایشان به‌خصوص در سال‌های اخیر یک نکته اساسی است.

مردمی‌سازی اقتصاد یکی از ارکان اساسی الگوی اقتصاد مقاومتی است و نقش محوری در تحقق اهداف آن دارد:

۱. تقویت تولید ملی: مشارکت گسترده مردم در فعالیت‌های اقتصادی منجر به افزایش تولید داخلی و کاهش وابستگی به واردات می‌شود.
۲. افزایش تاب‌آوری اقتصادی: با توزیع قدرت و ثروت اقتصادی میان مردم، اقتصاد در برابر تکان‌های خارجی مقاوم‌تر می‌شود.
۳. کاهش وابستگی به نفت: تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مردمی، وابستگی به درآمدهای نفتی را کاهش می‌دهد.
۴. تحقق عدالت اقتصادی: مردمی‌سازی اقتصاد به توزیع عادلانه‌تر منابع و فرصت‌های اقتصادی کمک می‌کند.
۵. افزایش بهره‌وری: مشارکت مستقیم مردم در فعالیت‌های اقتصادی، انگیزه برای افزایش بهره‌وری را تقویت می‌کند.
۶. مقابله با تحریم‌ها: اقتصاد مردمی با ایجاد شبکه‌های گسترده اقتصادی، راه‌های مقابله با تحریم‌ها را افزایش می‌دهد.

با مرور اقتصاد مقاومتی می‌توان بیان نمود که «مشارکت مردم» فقط یک توصیه سیاستی نیست؛ بلکه یک راهبرد بنیادین برای تحقق الگوی اقتصاد مقاومتی است؛ بنابراین، شناخت ظرفیت‌های مشارکت مردم در اقتصاد بخش جدایی‌ناپذیر از فهم اقتصاد مقاومتی است.

سیاست‌های اصل ۴۴ و مشارکت مردم در اقتصاد

اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و سیاست‌های کلی ابلاغی از سوی آیت‌الله خامنه‌ای، نقشی محوری در تعیین ساختار اقتصادی کشور و میزان مشارکت بخش‌های مختلف در آن دارد. این اصل و سیاست‌های مرتبط با آن، زمینه‌ساز حضور گسترده‌تر مردم در فعالیت‌های اقتصادی است.

اهداف اصلی سیاست‌های اصل ۴۴، گسترش مالکیت در سطح عموم مردم، ارتقای کارایی بنگاه‌های اقتصادی، افزایش رقابت‌پذیری در اقتصاد ملی، افزایش سهم بخش خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی و کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی است که خصوصی‌سازی و مردمی‌سازی اقتصاد، توسعه بخش تعاونی، محدود کردن فعالیت‌های اقتصادی دولت، توانمندسازی بخش خصوصی و تعاونی از جمله محورهای مهم اصل ۴۴ است.

سیاست‌های اصل ۴۴ نشان می‌دهد که افزایش مشارکت مردم در اقتصاد، نه تنها یک ضرورت نظری، بلکه یک الزام قانونی و ساختاری است که اجرای راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد را امکان‌پذیر می‌سازد.

وظایف مردم و مسئولان در مشارکت مردم در اقتصاد

در قبال اهمیت مشارکت مردم در اقتصاد، مردم و مسئولان در ارتباط با این موضوع، مسئولیت‌هایی بر عهده دارند. برخی از این وظایف مشترک و برخی مختص هرکدام است.

جدول ۲. وظایف مردم و مسئولان در مشارکت مردم در اقتصاد در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای

دسته وظایف	عنوان وظیفه	خلاصه‌ای از سخنان آیت‌الله خامنه‌ای
وظایف مشترک مردم و مسئولان	عزم جدی مسئولان و مردم	مسئولان قوا و فعالان مردمی باید با تصمیمی راسخ در مسیر اجرای اقتصاد مقاومتی حرکت کنند؛ بدون اراده جدی، پیشرفت ممکن نیست.
مسئولان	مسئولیت‌شناسی و عمل به آن	همه بخش‌ها از دانشگاه‌ها تا مردم باید مسئولیت تاریخی و وظیفه خود در این مقطع حساس را بشناسند و به آن عمل کنند.

دسته وظایف	عنوان وظیفه	خلاصه‌ای از سخنان آیت‌الله خامنه‌ای
	مصرف متعادل و پرهیز از اسراف و تبذیر	مدیریت مصرف یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ پرهیز از اسراف حرکتی جهادی و عامل تقویت مقاومت ملی است.
	استفاده از کالای تولید داخل	دستگاه‌های دولتی و مردم باید مصرف کالای ایرانی را بر کالاهای خارجی ترجیح دهند تا تولید داخلی تقویت شود.
وظایف مردم	هدف‌داری مردم در زندگی	زمانی که مردم دارای هدف و انگیزه باشند، حتی کارها، سخت‌ترین‌ها، با موفقیت پیش خواهد رفت.
	تقویت ایمان	بزرگ‌ترین عامل پشتیبان ملت در برابر دشمن، ایمان و آگاهی مردم است؛ مسئولان باید نقش مردم را در این زمینه تقویت کنند.
وظایف مسئولان	تکیه و اعتماد به مردم	مسئولان باید به نیروی داخلی و مردم اعتماد کنند و به آنان میدان دهند تا در اقتصاد نقش‌آفرینی کنند.
	پیگیری سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی	تکیه بر مردم و توانمندسازی بخش خصوصی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ دولت و قوا باید زمینه حضور مردم را فراهم کنند.
	مبارزه با مفسدات اقتصادی	بدون مبارزه با فساد، امکان مشارکت سالم مردم در اقتصاد وجود ندارد؛ باید از انحراف تسهیلات و فرصت‌های اقتصادی جلوگیری شود.

نظام مشارکت اقتصادی از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای زمانی موفق است که میان نقش دولت (تسهیل و هدایت) و نقش مردم (تولید و اقدام عملی) توازن برقرار باشد. در انتهای مباحث ادبیات نظری باید بیان کرد که مرور ادبیات نظری نشان‌دهنده این است که مشارکت مردم در اقتصاد مفهومی چندبعدی است و ابعاد مختلف تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت، سرمایه‌گذاری و مسئولیت‌پذیری را دربرمی‌گیرد. در چارچوب اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های اصل ۴۴، مشارکت مردم نه صرفاً همکاری با دولت، بلکه راهبردی

بنیادین برای تقویت تولید ملی، افزایش تاب‌آوری و کاهش وابستگی اقتصادی محسوب می‌شود.

با وجود این ظرفیت‌های نظری، ادبیات موجود نشان می‌دهد که مدلی جامع و عملیاتی برای شناسایی ظرفیت‌ها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای ارائه نشده است. همین خلأ نظری ضرورت انجام پژوهش حاضر را تقویت می‌کند و مبنایی برای طراحی بخش‌های بعدی پژوهش را فراهم می‌سازد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های موجود در حوزه اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در امر مشارکت مردم در اقتصاد غالباً به بیان نکات برجسته از دیدگاه ایشان بوده است و در پژوهش‌ها به این نکته که چگونه و چه راه ارتباطی عملی بین این بیانات و پیاده‌سازی راهبردهای ایشان در ورود مردم به اقتصاد اشاره نشده است. در ادامه به برخی پژوهش‌های مرتبط با مشارکت مردم در اقتصاد پرداخته خواهد شد.

جدول ۳. پیشینه پژوهش در حوزه مشارکت مردم در اقتصاد

نویسنده / سال	عنوان پژوهش	روش پژوهش	محور یا یافته اصلی
فرشید البیاسی (۱۴۰۲)	بررسی مؤلفه‌های مردم‌سالاری دینی در اقتصاد مقاومتی	توصیفی-تحلیلی	هرچه حضور مردم در اقتصاد پررنگ‌تر باشد، سطح اثربخشی اقتصاد مقاومتی افزایش می‌یابد.
رنجبران و همکاران (۱۴۰۰)	اقتصاد مردم‌محور از منظر آیت‌الله خامنه‌ای	تحلیل مضمون	اقتصاد مردم‌محور از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای شامل تعریف، ضرورت و کیفیت تحقق با تأکید بر بیانات ایشان است.
قاسمی و رجایی رامشه (۱۳۹۹)	مؤلفه‌ها، معیارها و شاخص‌های مردم‌محوری در اقتصاد مقاومتی	توصیفی-تحلیلی	مؤلفه‌های ساختار مردم‌محور: تصمیم‌گیری، سرمایه‌گذاری و مدیریت مردمی؛ دولت نقش هدایت، برنامه‌ریزی و نظارت دارد.

نویسنده / سال	عنوان پژوهش	روش پژوهش	محور یا یافته اصلی
حسینی و همکاران (۱۳۹۹)	کیفیت نقش آفرینی مردم در تأمین اجتماعی در اقتصاد اسلامی و سرمایه‌داری	تحلیلی-توصیفی	در اقتصاد اسلامی، نقش مردم در تأمین اجتماعی مقدم بر دولت است و بر پایه توانمندسازی و تضامن اجتماعی شکل می‌گیرد.
حسینی و سلیمانی (۱۳۹۸)	الگوی مشارکت مردم در اقتصاد با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)	نظریه‌پردازی داده‌بنیاد	امام خمینی (ره) اقتصاد مردمی را رکن اقتصاد مقاومتی می‌داند؛ مشارکت مردم نیازمند تقویت زمینه‌ها و هوشیاری در برابر دشمن است.
کراری و همکاران (۱۳۹۸)	تحقق مردم‌سالاری دینی از رهگذر اقتصاد مردم‌محور (مطالعه موردی: بخش تعاون اصفهان)	کیفی - توصیفی-تحلیلی	تحقق مردم‌سالاری دینی در اقتصاد از مسیر توسعه بخش تعاون می‌گذرد؛ ضعف حمایت مالی و اجرایی از مشکلات اصلی است.
عبدالصمد بامری (۱۳۹۸)	بررسی و تبیین قرآنی نقش مشارکت اجتماعی در بهبود اقتصاد	توصیفی-تحلیلی	مشارکت اجتماعی بر پایه آیات قرآن شامل همیاری، انفاق، خودیاری و خدایاری است؛ موجب بهبود اقتصاد مردم می‌شود.
جلال ژاننده (۱۳۹۷)	نقش مردم در حفاظت از پایداری اقتصاد در برابر تهدیدات بیرونی (همدان)	کاربردی - توصیفی	مشارکت مردمی باعث کاهش هزینه‌ها، افزایش موفقیت و پایداری پروژه‌های توسعه‌ای می‌شود.
قربانی و همکاران (۱۳۹۷)	تحلیل تعامل مؤلفه‌های اقتصاد مردم بنیاد با روش MADM فازی	کمی - تحلیلی	«به‌کارگیری امکانات توسط مردم» و «اصل جهاد اقتصادی» بالاترین اولویت را در اقتصاد مردم‌بنیاد دارند.
یوسفی و	نقش مردم در اقتصاد	توصیفی-تحلیلی	مشارکت واقعی مردم در اقتصاد

نویسنده / سال	عنوان پژوهش	روش پژوهش	محور یا یافته اصلی
غفاری (۱۳۹۵)	مقاومتی با تأکید بر بیانات رهبری		یکی از اصول انقلاب اسلامی است؛ رهبری بر تسهیل آن تأکید دارند.
شفیعا و موسوی لقمان (۱۳۹۳)	نقش مردم در پیشرفت اقتصادی از دیدگاه مقام معظم رهبری	داده‌بنیاد	طراحی الگوی نقش مردم در پیشرفت اقتصادی با محوریت شرایط علی، زمینه‌ای و راهبردی.
بردی آنامرادنژاد و همکاران (۱۳۹۲)	نقش مشارکت مردمی در اقتصاد و مدیریت شهری (آمل)	توصیفی-تحلیلی، میدانی	سطح مشارکت شهروندان پایین است؛ تحصیلات و شغل بر تمایل به مشارکت اثرگذارند.
معصومه ندایی (۱۳۹۱)	راهکارهای افزایش مشارکت مردم در بازار سرمایه ایران	توصیفی	افزایش فرهنگ سهام‌داری، انگیزه سودآوری، تسهیل سرمایه‌گذاری و تضمین امنیت سرمایه مؤثر است.
احمدعلی یوسفی (۱۳۹۳)	مدل مردم‌سالاری اقتصادی دینی	تحلیلی-نظری	آموزه‌های اسلامی ظرفیت ارائه مدل مردم‌سالاری اقتصادی عدالت‌محور و پایدار را دارند.
غلامرضا غفاری (۱۳۸۰)	رابطه اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی	توصیفی - پیمایشی	مشارکت اجتماعی فرآیندی آگاهانه و داوطلبانه برای سهیم شدن مردم در منابع و تصمیم‌گیری است.
کاوند و فرهانیان (۱۳۹۳)	تبیین جایگاه بازار سرمایه در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی	توصیفی - تحلیل محتوا	بازار سرمایه یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است؛ معرفی اوراق دوسویه ارزی برای کاهش ریسک ارزی پیشنهاد شد.
حسینی (۱۳۹۵)	جایگاه مردم در مدل اقتصاد اسلامی بر اساس بیانات امام خمینی (ره)	اسنادی	ملت اساس اقتصاد است و دولت باید مردمی باشد؛ نبض اقتصاد باید در دست مردم باشد.

نویسنده / سال	عنوان پژوهش	روش پژوهش	محور یا یافته اصلی
یوسفی (۱۳۹۲)	الگوی آزادی اقتصادی مردم سالار بر اساس آموزه‌های اسلامی	توصیفی-تحلیلی	آزادی اقتصادی حق همگان است؛ همراه با مسئولیت‌ها و تکالیف اجتماعی در چارچوب ارزش‌های اسلامی.
شریف‌زاده و صدقی (۱۳۸۷)	عوامل جلب مشارکت‌های مردمی در اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها	پیمایشی	عوامل مؤثر: سودآوری، اوقات فراغت، اعتماد اجتماعی و اطلاع‌رسانی شفاف مدیران.
حسینی بهشتی و هاوی (۱۳۸۵)	ایده امام خمینی (ره) درباره مشارکت و اعتماد اجتماعی در سیاست‌ورزی	نظری - تحلیلی	مشارکت آگاهانه و همراه با اعتماد به نفس موجب برقراری روابط متقابل مردم و حکومت می‌شود.
طوسی (۱۳۷۲)	مشارکت در مدیریت و مالکیت	تحلیلی-نظری	مشارکت را ضرورتی اخلاقی دانسته و بر لزوم تصمیم‌گیری جمعی تأکید دارد.
دری نوگورانی (۱۳۶۹)	مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی (با تأکید بر ایران)	کتابخانه‌ای	بررسی نظری و عملی مشارکت اقتصادی، موانع و جایگاه آن در نظام جمهوری اسلامی ایران.
نواک (۱۹۸۲)	سرمایه‌داری دموکراتیک و مشارکت مردمی	تحلیلی-نظری	تلاش برای نشان دادن اقتصاد سرمایه‌داری به‌عنوان نظامی مردم‌محور مبتنی بر مشارکت آزادانه.

منبع: یافته‌های محقق

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش بر اساس هدف یک تحقیق کاربردی است. از آن‌جهت که تحقیقات کاربردی با استفاده از زمینه فراهم‌شده برای رفع نیازمندی‌های بشر و بهبود و بهینه‌سازی ابزارها روش‌ها در جهت توسعه رفاه و آسایش و ارتقا سطح زندگی انسان مورد استفاده قرار می‌گیرد. تحقیق حاضر نیز با توجه به اینکه نتایج آن مورد استفاده مدیران و مسئولان اقتصادی کشور قرار می‌گیرد؛ لذا کاربردی است. تحقیق حاضر بر اساس ماهیت و روش (چگونگی به دست آوردن داده‌های موردنیاز)، در زمره تحقیقات کیفی قرار دارد. هدف این پژوهش طراحی و اعتباریابی الگوی راهکارها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مردمی‌سازی اقتصاد) است. این کار با انجام پژوهش کیفی از نوع تحلیل مضمون که شیوه آن اکتشافی است، انجام می‌شود. در این تحقیق از طریق بررسی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به شناسایی مؤلفه‌ها و مقوله‌های الگوی راهکارها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مردمی‌سازی اقتصاد) از روش برخاسته از داده‌ها و به شیوه تحلیل محتوا (کدگذاری) مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت.

جامعه آماری در این پژوهش بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص موضوع اقتصاد مقاومتی و مشارکت مردمی در اقتصاد است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی پژوهش از تحلیل محتوای کیفی استقرایی استفاده شد. در این طرح مراحل تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی انجام شده است.

الف) کدگذاری باز: در کدگذاری باز ابتدا با مطالعه متن مصاحبه‌های انجام‌شده، تلاش می‌شود مفاهیم مرتبط با موضوع تحقیق و شاخص‌های موردنظر شناسایی و استخراج شود. در این بخش هدف اصلی، مفهوم‌سازی و برچسب زدن به داده‌هاست؛ بنابراین در این مرحله، مفاهیم درون مصاحبه‌ها و بیانات بر اساس ارتباط با موضوعات مشابه طبقه‌بندی می‌شوند.

ب) کدگذاری محوری: هدف از کدگذاری محوری ایجاد رابطه بین مقوله‌های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) است. در این مرحله دسته‌بندی بین مقوله‌های شناسایی

شده در محله قبل ایجاد می‌شود. در واقع مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده که دارای ارتباط منطقی با هم هستند در یک دسته قرار می‌گیرند. این عمل معمولاً بر اساس الگوی پارادایمی انجام می‌شود و به پژوهشگر کمک می‌کند تا فرایند نظریه‌پردازی را به صورت انجام دهد. اساس ارتباطدهی در کدگذاری محوری بر بسط و گسترش یکی از مقوله‌ها قرار دارد.

ج) کدگذاری انتخابی: در این مرحله دسته‌بندی اصلی، مرتبط کردن نظام‌مند آن با دیگر دسته‌بندی‌ها، تأیید اعتبار این روابط و تکمیل دسته‌بندی‌هایی که نیاز به اصلاح و توسعه بیشتری دارند انجام می‌شود. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکل نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه کرده و مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند.

پژوهش حاضر یک تحقیق توسعه‌ای و کاربردی است؛ ولی با توجه به روش کار ترکیبی از روش‌های تحقیق اسنادی، توصیفی و علی است. در این تحقیق، از منابع کتابخانه‌ای شامل کتب، مقالات و از مطالعات میدانی؛ مصاحبه با خبرگان و متخصصان، جهت ارائه راهکارها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مردمی‌سازی اقتصاد) از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای استفاده شده است. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار اکسل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در ادامه نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند.

یافته‌های پژوهش

کدگذاری باز

همان‌طور که قبلاً بیان شد در این تحقیق جهت ارائه راهکارها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مردمی‌سازی اقتصاد) از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای از طریق بررسی سخنرانی‌های ایشان و تحلیل کدگذاری استفاده شده است. در بخش اول، کدگذاری باز داده‌های مصاحبه انجام شده است. در این بخش مفاهیم و مقوله‌هایی که در مصاحبه با خبرگان ارائه شده است شناسایی و استخراج شد در این مرحله تعداد ۲۶۷ گزاره در قالب ۶۱ مفهوم یا مفهوم فرعی استخراج گردیده است.

کدگذاری محوری

پس از کدگذاری باز و تعیین شاخص‌های اولیه راهکارها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مردمی‌سازی اقتصاد) از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، کدهای استخراج شده که مشابه هستند در یک گروه یا دسته قرار می‌گیرند. در واقع کدهایی که هم‌محور هستند در قالب کدهای محوری مناسب دسته‌بندی می‌شوند. نتایج کدگذاری باز و کدهای محوری در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. نتایج کدگذاری باز به همراه متن مصاحبه

کدهای محوری (مقوله‌های اصلی)	کدهای باز (مقوله‌های فرعی)
توجه ویژه به بخش خصوصی	کمک دولت به بخش خصوصی
	استفاده از همه ظرفیت‌های بخش خصوصی
	تدوین قوانین و مقررات لازم برای تقویت بخش خصوصی
	ارائه تسهیلات به بخش خصوصی در تولید
	توان بخشی بخش خصوصی
بهبود و تغییر سیاست‌ها و رویکرد دولت در مشارکت اقتصادی مردم	افزایش قدرت تصمیم‌گیری بخش خصوصی در اقتصاد
	هدایت و تعیین سیاست‌های کلان توسط دولت
	واگذاری مدیریت بخش‌های اقتصادی به مردم
	تبیین سیاست‌ها مبتنی بر رویکرد مردم‌بنیاد
عرصه‌های مشارکت اقتصادی مردم	تأکید بر مردم‌محوری در همه بخش‌های اقتصاد
	کمک‌های فکری و علمی
	ابتکار و نوآوری مردم
	استعدادهای فردی
	رونق بخش خصوصی در اقتصاد
	به‌کارگیری سرمایه فکری مردم در اقتصاد

کدهای باز (مقوله‌های فرعی)	کدهای محوری (مقوله‌های اصلی)
استفاده از سرمایه مالی مردم در اقتصاد	نقش و بایسته‌های فردی در مشارکت اقتصادی مردم
تلاش در جهت اصلاح الگوی مصرف	
احساس مسئولیت نسبت به اقتصاد و تولید	
داشتن روحیه همدلانه با دولت	
حضور جهادی و حماسی	
همت و تلاش مضاعف در جهت رفع مشکلات اقتصاد	
خوش روحیه و امیدوار	
استفاده از همه ظرفیت‌های مردمی	نقش و وظایف دولت در مشارکت مردم در اقتصاد
توسعه کشاورزی و دامداری	
کمک و تقویت صنایع دستی	
توسعه کسب‌وکارهای خانگی	
کاهش بروکراسی اداری در صدور مجوزها	
حذف قوانین و مقررات دست‌وپاگیر	
رفع موانع فضای کسب‌وکار	
بهبود فضای کسب‌وکار	
نظارت و ارزیابی توسط دولت	
مبارزه با فساد اقتصادی توسط دولت	
هدایت‌گری دولت در حوزه اقتصاد	
ظرفیت‌سازی توسط دولت	
زمینه‌سازی و بسترسازی توسط دولت	
برنامه‌ریزی توسط دولت	
بهبود و ارتقا امنیت اقتصادی	

کدهای باز (مقوله‌های فرعی)	کدهای محوری (مقوله‌های اصلی)
کاهش تصدی‌گری دولت در اقتصاد	بهبود مداخلات فرابخشی دولت
خصوصی‌سازی به‌صورت کامل و دقیق	
اجرای سیاست‌های اصل ۴۴	
ایجاد خصوصی‌سازی به‌جای خصولتی‌سازی	
حذف خصوصی‌سازی باهدف تأمین مالی کسری بودجه	
حذف خصوصی‌سازی باهدف رد دیون	
به‌کارگیری همه ظرفیت‌های بخش دولتی	بهبود مداخلات راهبردی دولت
امنیت سرمایه‌گذاری	
حرکت به سمت کاهش اقتصاد دولتی	
مبارزه با قاچاق در حوزه اقتصاد	
تنظیم‌گری مؤثر دولت در حوزه‌های فرابخشی	
بهبود ثبات اقتصادی	
سرمایه‌گذاری در تولید و صنعت	بهبود مداخلات بخشی دولت
ارتقا رفاه اجتماعی مردم	
تنوع درآمدی مردم	
شبکه‌سازی تعاونی‌ها	
توسعه تعاونی‌ها	
تقویت اقتصاد دانش‌بنیان	
جلوگیری از واردات بی‌رویه	
توجه به کارآفرینی و کارآفرینان	
تقویت رقابت در اقتصاد	
کاهش انحصار دولتی	
کاهش انحصار بخش خصولتی	
ایجاد نهادهای مردمی و جلب سرمایه‌های اندک مردم	

نتایج کدگذاری در بخش کدگذاری باز نشان می‌دهد که ۲۶۷ کد یا مقوله فرعی شناسایی و استخراج شده‌اند. این کدهای مفاهیم و مقوله‌های فرعی در حوزه راهکارها و راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مردمی‌سازی اقتصاد) از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای است که از متن مصاحبه با خبرنگاران استخراج شدند. در ادامه و در بخش کدگذاری محوری تلاش شد تا این مقوله‌های فرعی در قالب کدهای محوری دسته‌بندی شوند. این کدهای محوری در واقع یک مفهوم بزرگ‌تر از مؤلفه‌های فرعی است که مقوله‌های فرعی را که در مبانی و مفهوم و عملکرد تشابه دارند و در یک دسته قرار می‌دهد. نتایج کدگذاری محوری نشان می‌دهد که کدهای باز در قالب ۸ مقوله اصلی دسته‌بندی شدند.

کدگذاری انتخابی

در این بخش از تحلیل داده‌های کیفی، کدهای محوری شناسایی شده در دسته‌بندی بزرگ‌تری قرار می‌گیرند که از آن به نام کدگذاری انتخابی نام می‌برند. در اینجا مقوله‌های اصلی شناسایی شده که ۲۵ مقوله اصلی هستند در ۸ بعد شامل توجه ویژه به بخش خصوصی، بهبود و تغییر سیاست‌ها و رویکرد دولت در مشارکت اقتصادی مردم، عرصه‌های مشارکت اقتصادی مردم، نقش و بایسته‌های فردی در مشارکت اقتصادی مردم، نقش و وظایف دولت در مشارکت مردم در اقتصاد، بهبود مداخلات فرابخشی دولت، بهبود مداخلات راهبردی دولت و بهبود مداخلات بخشی دولت دسته‌بندی شدند. نتایج کدگذاری شاخص‌ها و مقوله‌های مدل در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۵. نتایج کدگذاری باز به همراه متن مصاحبه

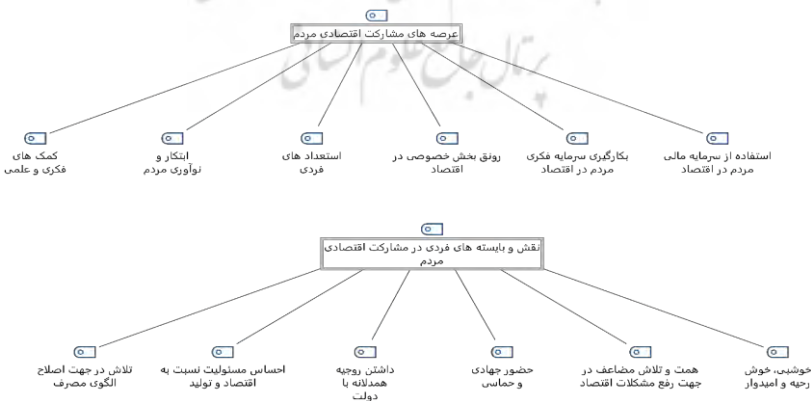
مضمین فراگیر	مضمین سازنده	مضمین پایه
راهبردهای مشارکت مردم در اقتصاد (مشارکت)	توجه ویژه به بخش خصوصی	کمک دولت به بخش خصوصی
		استفاده از همه ظرفیت‌های بخش خصوصی
		تدوین قوانین و مقررات لازم برای تقویت بخش خصوصی
		ارائه تسهیلات به بخش خصوصی در تولید

مضامین پایه	مضامین سازنده	مضامین فراگیر
توان بخشی بخش خصوصی		اقتصادی (مردم)
افزایش قدرت تصمیم‌گیری بخش خصوصی در اقتصاد		
هدایت و تعیین سیاست‌های کلان توسط دولت	بهبود و تغییر سیاست‌ها و رویکرد دولت در مشارکت اقتصادی مردم	
واگذاری مدیریت بخش‌های اقتصادی به مردم		
تبیین سیاست‌ها مبتنی بر رویکرد مردم بنیاد		
تأکید بر مردم‌محوری در همه بخش‌های اقتصاد		
کمک‌های فکری و علمی	عرصه‌های مشارکت اقتصادی مردم	
ابتکار و نوآوری مردم		
استعدادهای فردی		
رونق بخش خصوصی در اقتصاد		
به‌کارگیری سرمایه فکری مردم در اقتصاد		
استفاده از سرمایه مالی مردم در اقتصاد		
تلاش در جهت اصلاح الگوی مصرف	نقش و بایسته‌های فردی در مشارکت اقتصادی مردم	
احساس مسئولیت نسبت به اقتصاد و تولید		
داشتن روحیه همدلانه با دولت		
حضور جهادی و حماسی		
همت و تلاش مضاعف در جهت رفع مشکلات اقتصاد		
خوش روحیه و امیدوار	نقش و وظایف دولت در مشارکت مردم در اقتصاد	
استفاده از همه ظرفیت‌های مردمی		
توسعه کشاورزی و دامداری		
کمک و تقویت صنایع دستی		

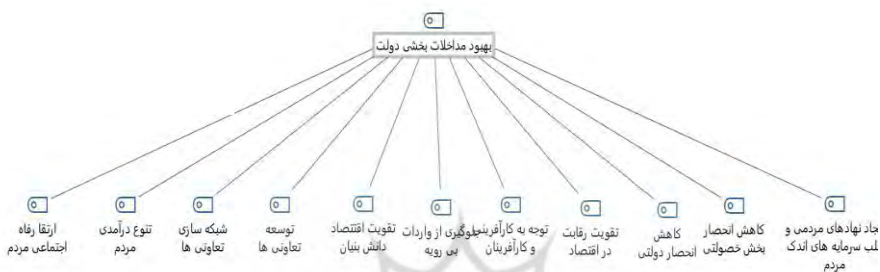
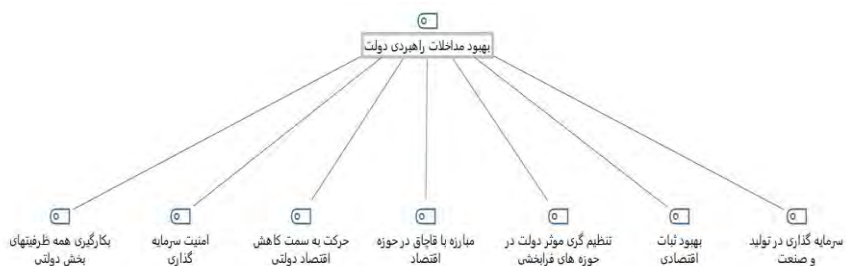
مضامین پایه	مضامین سازنده	مضامین فراگیر
توسعه کسب و کارهای خانگی		
کاهش بروکراسی اداری در صدور مجوزها		
حذف قوانین و مقررات دست و پاگیر		
رفع موانع فضای کسب و کار		
بهبود فضای کسب و کار		
نظارت و ارزیابی توسط دولت		
مبارزه با فساد اقتصادی توسط دولت		
هدایت‌گری دولت در حوزه اقتصاد		
ظرفیت‌سازی توسط دولت		
زمینه‌سازی و بسترسازی توسط دولت		
برنامه‌ریزی توسط دولت		
بهبود و ارتقا امنیت اقتصادی		
کاهش تصدی‌گری دولت در اقتصاد		
خصوصی‌سازی به صورت کامل و دقیق		
اجرای سیاست‌های اصل ۴۴		
ایجاد خصوصی‌سازی به جای خصولتی‌سازی	بهبود مداخلات فرابخشی دولت	
حذف خصوصی‌سازی باهدف تأمین مالی کسری بودجه		
حذف خصوصی‌سازی باهدف رد دیون		
به‌کارگیری همه ظرفیت‌های بخش دولتی		
امنیت سرمایه‌گذاری	بهبود مداخلات راهبردی دولت	
حرکت به سمت کاهش اقتصاد دولتی		
مبارزه با قاچاق در حوزه اقتصاد		
تنظیم‌گری مؤثر دولت در حوزه‌های فرابخشی		

مضامین پایه	مضامین سازنده	مضامین فراگیر
بهبود ثبات اقتصادی	بهبود مداخلات بخشی دولت	
سرمایه‌گذاری در تولید و صنعت		
ارتقا رفاه اجتماعی مردم		
تنوع درآمدی مردم		
شبکه‌سازی تعاونی‌ها		
توسعه تعاونی‌ها		
تقویت اقتصاد دانش‌بنیان		
جلوگیری از واردات بی‌رویه		
توجه به کارآفرینی و کارآفرینان		
تقویت رقابت در اقتصاد		
کاهش انحصار دولتی		
کاهش انحصار بخش خصوصی		
ایجاد نهادهای مردمی و جلب سرمایه‌های اندک مردم		

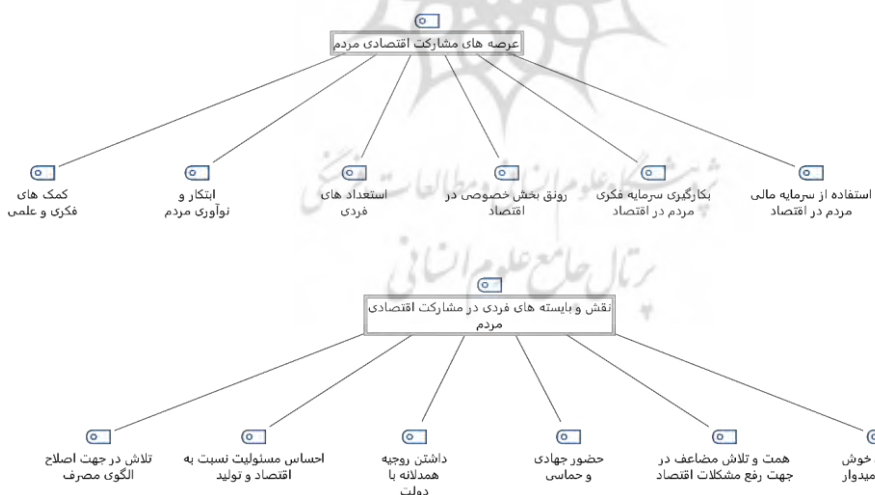
نمودار خروجی نرم‌افزار مکس کیودا در سه مرحله کدگذاری مدل تحقیق در شکل‌های زیر ارائه شده است.

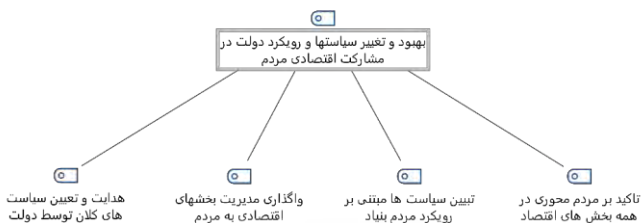
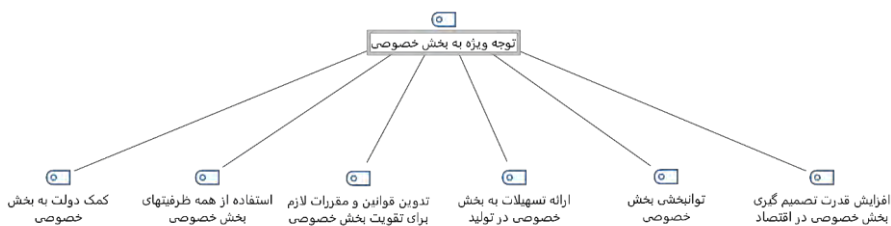
شکل ۱. مضامین پایه و مضامین سازنده استخراج شده

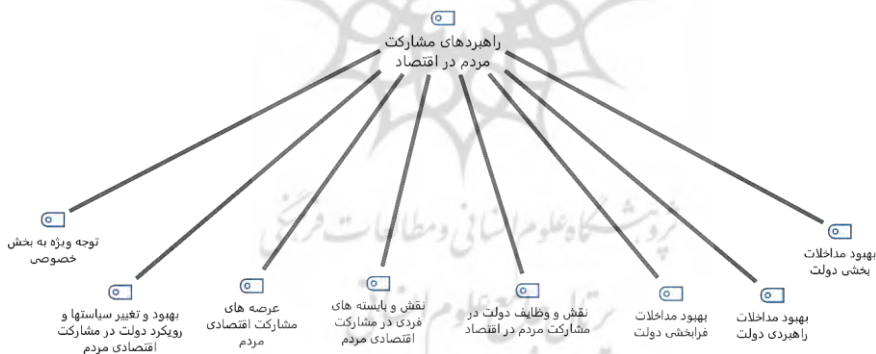
شکل ۲. مضامین پایه و مضامین سازنده استخراج شده

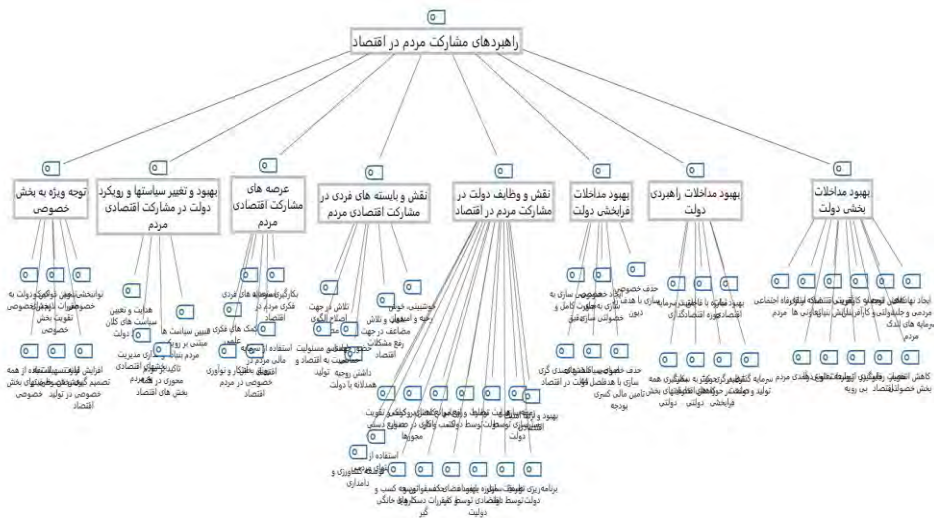
شکل ۳. مضامین پایه و مضامین سازنده استخراج شده

شکل ۴. مضامین پایه و مضامین سازنده استخراج شده

شکل ۵. مضمون فراگیر و مضامین سازنده استخراج شده (الگوی نهایی)

شکل ۶. الگوی نهایی راهبردهای مشارکت اقتصادی مردم

الگوی نهایی این تجزیه و تحلیل داده‌ها شکل فوق‌الذکر است که تمامی بیانات آیت‌الله خامنه‌ای را به صورت راهبردها نمایش می‌دهد. نتایج نشان می‌دهند که آیت‌الله خامنه‌ای در خصوص مشارکت مردم در حوزه اقتصاد معتقدند که باید در چند زمینه فعالیت بیشتری صورت گیرد که این زمینه‌ها عبارت‌اند از:

- ۱) توجه ویژه به بخش خصوصی
- ۲) بهبود و تغییر سیاست‌ها و رویکرد دولت در مشارکت اقتصادی مردم
- ۳) عرصه‌های مشارکت اقتصادی مردم
- ۴) نقش و بایسته‌های فردی در مشارکت اقتصادی مردم
- ۵) نقش و وظایف دولت در مشارکت مردم در اقتصاد
- ۶) بهبود مداخلات فرابخشی دولت
- ۷) بهبود مداخلات راهبردی دولت
- ۸) بهبود مداخلات بخشی دولت

هرکدام از این حوزه‌ها دارای شاخص‌هایی هستند که آیت‌الله خامنه‌ای معتقدند باید این شاخص‌ها مدنظر دولت، مدیران اقتصادی و مسئولان حوزه سیاست‌گذاری اقتصادی

قرار گیرد تا مسیر مشارکت مردم در حوزه اقتصاد هموار گردد و از این نعمت بزرگ برای توسعه اقتصادی استفاده گردد. به عبارت دیگر راهبردهای مشارکت مردم در حوزه اقتصاد را از دید آیت‌الله خامنه‌ای می‌توان شامل موارد زیر دانست:

دولت مسئولیت هدایت و تعیین سیاست‌های کلان در حوزه اقتصاد را در دست دارد و باید به این مهم بپردازد و در اقتصاد و تولید تصدی‌گری نداشته باشد. همچنین باید دولت تلاش کند تا واگذاری مدیریت بخش‌های اقتصادی به مردم و بخش خصوصی را در دستور کار قرار دهد و دولت صرفاً تصمیم‌گیری و دستوردهنده نباشد. ایشان همچنین پیشنهاد کردند که سیاست‌ها دولت در حوزه اقتصاد مبتنی بر رویکرد مردم‌بنیاد تبیین شود و تأکید بر مردم‌محوری در همه بخش‌های اقتصاد سرلوحه کار دولت و مسئولان حوزه اقتصاد باشد.

همچنین در پژوهش مشخص گردید که خصوصی‌سازی و مردمی‌سازی دارای تفاوت‌هایی هستند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که آیت‌الله خامنه‌ای توصیه‌هایی برای مردم نیز در خصوص مشارکت در اقتصاد داشتند که اهم آن‌ها بدین‌صورت است: احساس مسئولیت نسبت به اقتصاد و تولید، داشتن روحیه همدلانه با دولت، حضور جهادی و حماسی، همت و تلاش مضاعف در جهت رفع مشکلات اقتصاد، خوش روحیه و امیدوار. ایشان در زمینه کمک دولت به بخش خصوصی توصیه‌هایی به مسئولان دولتی کرده‌اند که اهم آن‌ها عبارت‌اند از: کمک دولت به بخش خصوصی، استفاده از همه ظرفیت‌های بخش خصوصی، تدوین قوانین و مقررات لازم برای تقویت بخش خصوصی، افزایش قدرت تصمیم‌گیری بخش خصوصی در اقتصاد، توسعه کشاورزی و دامداری، کمک و تقویت صنایع دستی، توسعه کسب‌وکارهای خانگی، کاهش بروکراسی اداری در صدور مجوزها، حذف قوانین و مقررات دست‌وپاگیر، رفع موانع فضای کسب‌وکار، بهبود فضای کسب‌وکار، نظارت و ارزیابی توسط دولت، مبارزه با فساد اقتصادی توسط دولت، ظرفیت‌سازی توسط دولت، زمینه‌سازی و بسترسازی توسط دولت، برنامه‌ریزی توسط دولت، بهبود و ارتقا امنیت اقتصادی.

پیشنهاد‌های کاربردی

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد‌های زیر به مدیران و مسئولان اقتصادی کشور ارائه می‌شود:

(۱) تنظیم‌گری مؤثر دولت در حوزه‌های فرابخشی: اقتصاد مردمی و تنظیم‌گری مؤثر دولت در حوزه‌های فرابخشی دو مفهوم کلیدی در بهبود عملکرد اقتصادی و افزایش رفاه عمومی هستند. تنظیم‌گری مؤثر دولت به معنای ایجاد چارچوب‌های قانونی و نظارتی است که به بهبود عملکرد بازارها و کاهش شکست‌های بازار کمک می‌کند. حوزه‌های فرابخشی شامل مسائلی است که چندین بخش اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، مانند محیط‌زیست، انرژی، حمل‌ونقل و فناوری اطلاعات.

(۲) به‌کارگیری همه ظرفیت‌های بخش دولتی: در اقتصاد مردمی، به‌کارگیری همه ظرفیت‌های بخش دولتی به معنای استفاده بهینه از منابع، امکانات و توانمندی‌های دولت برای حمایت و تقویت مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی است. این رویکرد باعث می‌شود تا دولت نه تنها به‌عنوان یک نهاد تنظیم‌گر، بلکه به‌عنوان یک تسهیلگر و حامی در خدمت اقتصاد مردمی عمل کند.

(۳) ارتقای امنیت سرمایه‌گذاری: در اقتصاد مردمی، ارتقای امنیت سرمایه‌گذاری یکی از عوامل کلیدی برای جذب مشارکت گسترده‌تر مردم و فعالان اقتصادی در فرایندهای تولیدی و اقتصادی است. امنیت سرمایه‌گذاری به معنای ایجاد شرایطی است که سرمایه‌گذاران (اعم از افراد، بنگاه‌های کوچک و متوسط، تعاونی‌ها و سایر نهادهای مردمی) با اطمینان خاطر و بدون ترس از ریسک‌های غیرقابل کنترل، منابع خود را در فعالیت‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری کنند.

(۴) کاهش تصدی‌گری دولت در اقتصاد: کاهش تصدی‌گری دولت در اقتصاد مردمی به معنای کاهش دخالت مستقیم دولت در فعالیت‌های اقتصادی و واگذاری بیشتر این فعالیت‌ها به بخش‌های خصوصی، تعاونی‌ها و مشارکت‌های مردمی

است. این رویکرد بر این ایده استوار است که دولت باید بیشتر به‌عنوان یک نهاد تنظیم‌گر، تسهیلگر و ناظر عمل کند تا یک بازیگر مستقیم در بازار. کاهش تصدی‌گری دولت در اقتصاد مردمی اهداف متعددی را دنبال می‌کند، از جمله افزایش کارایی اقتصادی، تشویق مشارکت عمومی، کاهش بار مالی دولت و ایجاد فضای رقابتی سالم.

۵) تقویت اقتصاد دانش‌بنیان: اقتصاد دانش‌بنیان به‌عنوان یک رویکرد تحول‌آفرین، بستری برای توسعه پایدار و افزایش رقابت‌پذیری کشورها فراهم می‌کند. با وجود چالش‌ها، سرمایه‌گذاری هدفمند در آموزش، پژوهش و فناوری همراه با سیاست‌گذاری‌های مناسب می‌تواند زمینه‌ساز تقویت این نوع اقتصاد شود. کشورهایی که به اهمیت اقتصاد دانش‌بنیان پی برده‌اند، نه تنها توانسته‌اند وابستگی خود را به منابع طبیعی کاهش دهند، بلکه جایگاه خود را در عرصه بین‌المللی نیز ارتقا داده‌اند.

۶) ایجاد نهادهای مردمی و جلب سرمایه‌های اندک مردم: ایجاد نهادهای مردمی و جلب سرمایه‌های اندک مردم می‌تواند به‌عنوان یک استراتژی مؤثر در راستای توسعه اقتصاد مردمی در نظر گرفته شود. این روند نه تنها به بهبود شرایط اقتصادی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به تقویت روحیه همکاری و همبستگی در میان اعضای جامعه منجر شود. برای تحقق این اهداف، لازم است سیاست‌گذارانی که به دنبال ارتقای سطح زندگی مردم هستند، به این مقوله توجه ویژه‌ای داشته باشند و زیرساخت‌های لازم برای شکل‌گیری و فعالیت این نهادها را فراهم آورند.

۷) مبارزه با قاچاق در حوزه اقتصاد: مبارزه با قاچاق در حوزه فساد نیازمند همکاری بین‌المللی نیز هست. بسیاری از قاچاق‌ها فرامرزی هستند و به همین دلیل، کشورها باید در چارچوب سازمان‌های بین‌المللی همچون ایتراپل و سازمان گمرک همکاری کنند. این همکاری‌ها می‌تواند به تبادل اطلاعات و تکنیک‌های مبارزه با قاچاق کمک کند و در نهایت، فساد مرتبط با قاچاق را کاهش دهد.

به‌طور خلاصه، مبارزه با قاچاق در حوزه فساد در اقتصاد مردمی، نه‌تنها به نفع کشورها و مردم است، بلکه به ایجاد یک محیط اقتصادی سالم و پایدار کمک می‌کند.

۸) مبارزه با فساد اقتصادی توسط دولت: مبارزه با فساد اقتصادی نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که در آن دولت، نهادهای اجتماعی و خود شهروندان به‌طور هماهنگ عمل کنند. اقدامات مستمر در جهت تقویت نظارت، شفافیت، اصلاح قوانین و نهادسازی می‌تواند به کاهش فساد و بهبود شرایط اقتصادی منجر شود. در نهایت، تحقق اقتصاد مردمی و عادلانه، در گروی تلاشی هماهنگ و مداوم در زمینه مبارزه با فساد است. این وظیفه‌ای است که تنها از عهده دولت بر نمی‌آید و نیازمند مشارکت فعال تمامی آحاد جامعه است.

۹) تدوین قوانین حمایتی برای تشویق مشارکت مردم در اقتصاد: قوانین حمایتی باید به ترویج فرهنگ همکاری و مشارکت اجتماعی کمک کنند. این قوانین می‌توانند از طریق تشویق و پشتیبانی از نهادهای مدنی، انجمن‌ها و گروه‌های محلی طراحی شوند. برگزاری کارگاه‌های آموزشی، سمینارها و نمایشگاه‌های محلی باهدف تقویت ارتباطات اجتماعی و اقتصادی می‌تواند به ایجاد یک جو حمایتی و مثبت در جامعه بینجامد.

۱۰) آموزش و فرهنگ‌سازی برای تقویت روحیه کارآفرینی و مشارکت عمومی: آموزش و فرهنگ‌سازی ابزارهای حیاتی برای تقویت روحیه کارآفرینی و مشارکت عمومی در اقتصاد مردمی هستند. سرمایه‌گذاری در این دو حوزه می‌تواند به ایجاد یک اکوسیستم کارآفرینی فعال و حمایت از مشارکت‌های اقتصادی در جامعه منجر شود. چنین اکوسیستم‌هایی نه‌تنها به بهبود شرایط اقتصادی کمک می‌کنند، بلکه موجب تقویت بنیان‌های اجتماعی و فرهنگی نیز خواهند شد. از این‌رو، توجه به این موضوعات برای هر سیاست‌گذار و تصمیم‌گیرنده‌ای که به دنبال ارتقای سطح زندگی مردم و توسعه پایدار اقتصادی است، ضروری است.

۱۱) ایجاد زیرساخت‌های لازم برای حمایت از تعاونی‌ها و کسب‌وکارهای مردمی: این امر نیازمند همکاری و هم‌افزایی میان دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی است. با تأمین این زیرساخت‌ها، می‌توان به رشد و توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی کمک کرد و به نفع جوامع محلی عمل نمود. در نتیجه، تعاونی‌ها به‌عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد مردمی، نقش بسزایی در شکل‌گیری اقتصادی پایدار و عادلانه خواهند داشت.

۱۲) زمینه‌سازی، بسترسازی، برنامه‌ریزی، هدایت‌گری و ظرفیت‌سازی توسط دولت: نقش دولت در اقتصاد مردمی به‌عنوان نهاد راهنما و مشاور، فراگیر و چندجانبه است. از زمینه‌سازی تا ظرفیت‌سازی، هر یک از مراحل به‌طور مستقیم بر توانایی مردم برای مشارکت در اقتصاد تأثیر می‌گذارد. با تقویت این ارتباط و همبستگی، می‌توان به رونق اقتصادی، عدالت اجتماعی و توسعه پایدار دست یافت؛ بنابراین، نیاز است که دولت‌ها با رویکردی کل‌نگر و مبتنی بر شفافیت و مشارکت، زمینه‌های لازم برای تحقق اقتصاد مردمی را فراهم کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع:

- حسینی، ابوالحسن و جعفری بازیار، فاطمه (۱۳۹۸). تاب‌آوری سازمانی از منظر کارکنان و مدیران سازمان، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت، ۲۸(۹۱)، ۳۰-۹.
- حسینی، سید جواد (۱۳۸۷). مشارکت پایدار مردمی در نوسازی و بازسازی بافت‌های فرسوده شهری، سخن‌گستر، مشهد.
- حسینی، سید عبدالرضا (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی، مبانی، الزامات و راهکارهای اجرایی، کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد در قرن.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۶۸-۱۴۰۴). بیانات از سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۴۰۴.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). بیانیه گام دوم انقلاب.
- سعیدی، محمدرضا (۱۳۸۲). درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی، تهران، سمت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی